

PROMJENE NARODNOSNOG SASTAVA ISTRE

Prostorna analiza popisnih podataka 1880-1991.

Mladen Klemenčić, Vesna Kušar, Željka Richter
Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Zagreb

UDK 314.7|.9(497.5-3 Istra)"1880|1991"
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 10. 5. 1993.

Analizirani su popisni podaci u razdoblju 1880-1991. usprkos činjenici da između pojedinih popisa postoje metodološke razlike. U promatranom razdoblju hrvatska poluotočna regija Istra imala je značajne demografske promjene. Na kretanje broja stanovnika, kao i na promjene narodnosnog sastava, utjecala su oba svjetska rata, dugotrajna talijanizacija, iseljavanje (optiranje) za Italiju nakon 1947. te noviji turistički razvoj regije. Usprkos promjenama, Istra je u cijelom razdoblju bila regija s hrvatskom narodnosnom većinom. Prijašnja brojčano jaka talijanska zajednica, nakon drugog svjetskog rata značajno je oslabila. Posebna pozornost pridana je prostornom aspektu popisnih promjena. Hrvatska narodnosna većina osobito postaje izrazitom analizira li se prostorni razmještaj narodnosnih zajednica. U tom je smislu kartografska predodžba analiziranih podataka najtočnija metoda iskazivanja rezultata. U posljednjem popisu stanovništva zamjetan dio stanovnika izjasnio se "u smislu regionalne pripadnosti", po čemu je Istra iznimka u Hrvatskoj. Ta činjenica pokazuje svu složenost naslijeđa tog hrvatskog graničnog područja. Hrvatska Istra bila je ranije dio veće geografske i političke cjeline, pa u tom narodnosno pretežito hrvatskom kraju postoji jak osjećaj regionalne identifikacije.

1. UVOD

Prema popisu iz 1991. u Istri (područje prijašnjih osam općina) je bilo 234.145 stanovnika od kojih 135.170 ili 57,7% Hrvata, 15.627 ili 6,7% Talijana i 3671 ili 1,6% Slovenaca. Pripadnika ostalih naroda te narodnosno neopredijeljenih bilo je 79.677, a u toj skupini najbrojniji su bili "regionalno izjašnjeni" (tzv. Istrani).

Regionalnu je odrednicu bitnijom od narodnosne smatralo 37.654 stanovnika ili 16,1% ukupnog pučanstva Istre. Toliki udio "regionalaca" nije zabilježen niti u jednom drugom dijelu Hrvatske, štoviše, takvo izjašnjavanje u drugim je dijelovima Hrvatske bilo posve rubno. Osim po visokom udjelu "regionalaca", Istra je i jedina hrvatska regija u kojoj je stanovništvo na izborima 1992. i 1993. većinski podržalo tzv. regionalnu stranku (Istarski demokratski sabor, IDS) i glasovalo za nju, iako je stranaka s regionalnim ili lokalnim imenom i programom bilo i u drugim dijelovima Hrvatske (Dalmacija, Rijeka, Međimurje).

Oba spomenuta oblika izjašnjavanja istarskog pučanstva, dakle i narodnosno očitovanje pri popisu, i političko na izborima, pokazuju da u Istri postoji jak osjećaj regionalne identifikacije kakav nije karakterističan za druge hrvatske krajeve. Ta pojava zacijelo nije jednoznačno uvjetovana, a uzmu li se u obzir svekolike geografske, povijesne, kulturne i gospodarske osobitosti Istre, ona je i očekivana. Istra je, naime, poluotočni i rubni, najmlađe integrirani, mješovito i višestruko utjecani te najrazvijeniji i sa Zapadom najpovezaniji dio Hrvatske. Spomenutim značajkama svakako treba pridodati i složeni narodnosni sastav, o kojemu će u nastavku biti više riječi.

Hrvatska Istra dio je većeg područja i regija u kojemu, osim Hrvatske, participiraju i Slovenija te Italija. Iako najveći i poluotočno najizrazitiji dio regije pripada Hrvatskoj – Sloveniji i Italiji pripada samo manji, sjeverni dio kojime je poluotočna regija povezana s europskom kontinentalnom trupinom – Istra je svejedno primjer europskog tzv. graničnog područja. Taj, u recentnoj literaturi često upotrebljavan pojam odnosi se na područje istovjetnog povijesnog i kulturnog naslijeđa, često i prirodno-geografski homogeno, koje je međutim narodnosno složeno te političkim granicama podijeljeno između dviju ili više država. U Europi je mnogo sličnih primjera. Tirol, Schleswig, Šleska, Gradišće, Banat, Epir samo su neka od područja odnosno regija sličnih značajki, pa otud valja i interes za njih.

U narodnosnom smislu Istra je područje prožimanja dvaju slavenskih naroda, Slovenaca i Hrvata, te jednog romanskog naroda, Talijana. Ta su tri naroda kroz povijest u različitim omjerima naseljavala te i danas naseljuju istarski poluotok, kako u cjelini tako i njegov hrvatski dio. Prinosi sva tri naroda utkani su u bogato i osebujno istarsko kulturno naslijeđe.

Suživot triju naroda nije, međutim, povijesno uvijek bio skladan. Sve do propasti Mletačke Republike (1797) Talijani su bili u povoljnijem položaju od dvaju slavenskih naroda, a vodeći utjecaj zadržali su i za kasnije austrijske vladavine. U sjećanju Hrvata i Slovenaca osobito se, kao izrazito negativno, pamti razdoblje talijanske državne vlasti između svjetskih ratova, jer je potalijančivanje tada bilo najčešće (Parovel, 1993). Ratni poraz Italije i poslijeratno priključenje Istre Hrvatskoj i Sloveniji iz temelja je preokrenulo odnose. Svojevrсна susljedna reakcija na dugogodišnju talijanizaciju neupitna je činjenica koja ima i svoje demografske posljedice u iseljavanju Talijana nakon 1947. Činjenica, pak, da su tada, osim Talijana, za Italiju optirali i istarski Hrvati i Slovenci pokazuje da je na odluku optanata značajno, a možda i odlučujuće utjecao upravo ideološki pritisak.

Na promjene narodnosne slike Istre utjecale su, prema tome, talijanizacija pučanstva (uključujući i kolonizaciju Talijana) prije prvog svjetskog rata i osobito nakon njega te promjene uvjetovane optiranjem, tj. iseljavanjem dijela stanovništva u Italiju nakon drugog svjetskog rata.

Narodnosni razmještaj uspostavljen je za razdoblja dugotrajne mletačke uprave. Talijansko stanovništvo nastavalo je uglavnom zapadnu obalu, a Hrvati i Slovenci unutrašnjost poluotoka i istočnu obalu. Već i prvi cjeloviti popisi pučanstva u 19. stoljeću pokazuju, pak, da takav razmještaj nije bio isključiv, a kasnije promjene tu su prvotnu sliku još više promijenile. Brojčani narodnosni odnosi još su zanimljiviji, a ujedno u literaturi slabije obrađivani. Novije društvene promjene i na njima zasnovana istraživanja¹ rezultirala su sustavnijom obradom dostupnih podataka. Iako ograničenja koja proizlaze iz austrijskog načina popisivanja nisu mogla biti potpuno prevladana, dobiveni rezultati ipak omogućuju uvid u brojčane odnose te, osobito, u narodnosni razmještaj, pa ih se ovom prigodom i priopćuje.

2. METODOLOŠKE NAPOMENE

Temeljna analiza popisnih podataka rađena je na razini naselja prema stanju naselja u vrijeme popisa 1991. Kao "vodič" po istarskim naseljima, često sastavljenima od dvaju ili više zaselaka (dijelova naselja), poslužio je temeljni priručnik o hrvatskim naseljima M. Korenčića. Rezultati dobiveni na razini naselja ili, gdje to nije bilo moguće, na razini skupine naselja, kumulirani su na razinu općina prema upravno-teritorijalnom ustrojstvu koje je vrijedilo u vrijeme popisa 1991. Iako se upravno-teritorijalno ustrojstvo potkraj 1992. korjenito promijenilo, nekadašnje općine ovdje su ipak zadržane kao analitičke jedinice za što su postojala najmanje dva valjana razloga. Prvi, prijašnje općine bile su u demografskim istraživanjima dobro prihvaćene kao analitičke jedinice i drugi, nekadašnje općine bile su vjeran izraz unutarnje istarske mikroregionalne raščlambe (tradicionalne regije poput Bujštine, Poreštine, Labinštine itd.).

Istraživanje i priopćeni podaci temeljeni su na podacima službenih popisa stanovništva. Upotrijebljeni su austrijski popisi te popisi stanovništva provedeni nakon drugog svjetskog rata. U potonjima, stanovništvo je popisano po narodnosnome očitovanju pa su takvi podaci izravno preuzimani. U austrijskim popisima ta populacijska značajka nije bila iskazivana, stoga su za utvrđivanje narodnosnog sastava upotrijebljeni podaci o uporabnom ili govornom jeziku (*Umgangssprache*) uz, shodno potrebi, dodatnu raščlambu prema vjeri. Pritom, autori su bili potpuno svjesni nedostataka takvog postupka. Na njih je, uostalom,

1

U ovome radu priopćeni su i obrađeni podaci do kojih se došlo tijekom 1992. radom na projektu Državnog zavoda za statistiku *Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske 1880-1991. na razini naselja*. Autori, i sami sudionici projekta, zahvaljuju Državnom zavodu za statistiku na suglasnosti glede priopćavanja rezultata istraživanja.

već i prije upozoreno u literaturi (*Oko Trsta*, 1945: 116-119). Poistovjećivanje jezuičnog izjašnjavanja s narodnosnom pripadnošću u Istri je redovito išlo na štetu hrvatskog pučanstva. Taj nedostatak svodi se, ukratko, na činjenicu da između stanovnika koji su "iskazani" kao Hrvati zacijelo nema Talijana (i Nijemaca), dočim je između "iskazanih" Talijana zacijelo znatan broj Hrvata (i Slovenaca). Zbog tadašnjih političkih prilika, dijelom i zbog samovolje službenika (uglavnom Talijana) koji su popisivali, realna je procjena da popisano pučanstvo koje se izjasnilo da govori talijanskim premašuje objektivni broj Talijana. Autori su i sami registrirali određen broj primjera skokovitih promjena koje to potvrđuju².

Popisni rezultati o govornom jeziku osporavani su u literaturi već i prije posrednim pokazateljima kao što su broj učenika u hrvatskim, odnosno talijanskim školama, strukturom doseljenog stanovništva, rezultatima glasovanja na izborima, crkvenim izvorima itd. Ti posredni pokazatelji, međutim, mogu poslužiti kao precizan korektiv isključivo za male prostorne jedinice. Pomoću njih nikako nije moguće točno sastaviti cjelovitu sliku Istre. Stoga ovdje predočeni podaci ipak imaju nedvojbenu vrijednost jer bi svaki drugi postupak vodio paušalnim procjenama. Osim toga, makar i restriktivni spram hrvatskog pučanstva, dobiveni rezultati omogućuju dobar uvid u prostorni razmještaj pojedinih narodnosnih skupina u Istri, što je također jedan od ciljeva ove analize.

3. VREMENSKI I PROSTORNI OKVIR

U analizi su upotrijebljeni podaci četiriju austrijskih popisa (1880, 1890, 1900. i 1910) koji omogućuju uvid u razdoblje do prvog svjetskog rata kada je Istra bila zasebno upravljana pokrajina. Nakon prvog svjetskog rata Istru je, temeljem *Rapallskog ugovora*, 1920. priključila Italija. Za vrijeme talijanske uprave popisi su provedeni 1921, 1931. i 1936, ali je jedino prigodom prvoga stanovništvo popisano i prema (govornom) jeziku. Taj popis međutim, nije analiziran jer ne donosi podatke na razini naselja. Za razdoblje nakon drugog svjetskog rata uzeti su popisi 1948, 1953, 1961, 1971, 1981. i 1991. Upotrijebljeni su i podaci objavljeni u publikaciji *Cadastre National de l'Istrie* koji donose podatke prikupljene u listopadu 1945, za potrebe razgraničenja između Italije i Jugoslavije.

Područje obuhvaćeno istraživanjem je Istra u granicama Republike Hrvatske. Geografski pojam Istre širi je; obuhvaća i dio poluotočne regije u sastavu Slovenije i Italije. Sadašnja hrvatsko-slovenska granica utvrđena je međurepubličkim razgraničenjem nakon drugog svjetskog rata. Dopunjena je 1954. nakon što je zona B dotadašnjeg Slobodnog teritorija Trsta (STT)

2

Od brojnih primjera navodimo naselje Kanfanar u općini Rovinj. U popisu 1910. iskazano je 508 Talijana i 215 Hrvata, a u ostala tri austrijska popisa većinski su iskazani Hrvati: 1880. godine 392 Hrvata i 102 Talijana, 1890. godine 378 Hrvata i 155 Talijana, 1900. godine 553 Hrvata i 141 Talijan.

definitivno priključena Jugoslaviji, odnosno Hrvatskoj (Bujština) i Sloveniji. Manja promjena granice obavljena je i 1956.³

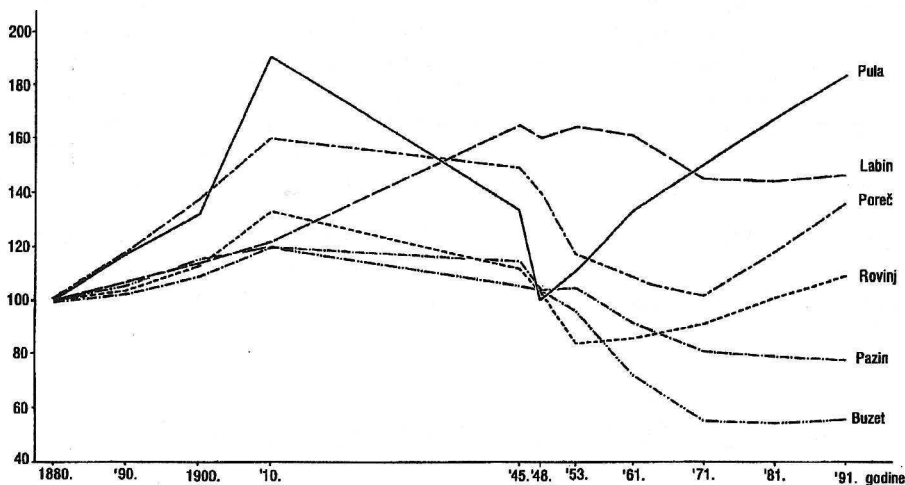
Analitičke jedinice su naselja i općine prema ustrojstvu koje je bilo na snazi u vrijeme popisa stanovništva 31. ožujka 1991. Da bi se dobila cjelovita slika poluotočnog istarskog područja, razmatrano je i područje prijašnje opatijske općine.

4. KRETANJE BROJA STANOVNIKA

Kretanje broja stanovnika Istre i pojedinih analitičkih jedinica prikazuje slika 1.

Slika 1

Kretanje broja stanovnika po područjima (bivšim općinama) 1880-1991. (1880=100)

U razdoblju do prvog svjetskog rata Istra u cjelini kao i pojedini dijelovi regije imali su stalan porast stanovništva, osobito naglašen u međupopisnom razdoblju 1900-1910. Najveći porast zabilježen je u pulskoj općini, što je posljedica naglog populacijskog rasta grada Pule. Zahvaljujući jačanju

³

Naselja Abitanti, Belvederi, Brezovica, Gradén, Koromači-Boškini, Močunigi, Pregara i Sirči izdvojeni su iz bujskog kotara u Hrvatskoj i priključeni Sloveniji (*Službeni list* 15/56: 253).

vojno-strateške funkcije grada (glavno austrougarsko vojnopomorsko uporište) Pula je u pola stoljeća od zapuštenog naselja (3628 stanovnika u 1857) izrasla u treći po veličini grad u Hrvatskoj (iza Zagreba i Rijeke). Takav rast bio je moguć isključivo zbog doseljenja stanovništva iz drugih dijelova Austro-Ugarske. U ostalim dijelovima Istre stope porasta bile su niže, ali ipak stalno pozitivne. Osim u pulskoj, natprosječan porast zabilježen je i u porečkoj te opatijskoj općini.

Sljedeća razdoblja nisu se povoljno odrazila na populacijsku sliku Istre. Već i prvi svjetski rat negativno je utjecao na populacijski razvitak, a posebice je negativan bio utjecaj drugog svjetskog rata i poratnih zbivanja. Većina istarskih općina dočekala je 1945. s manje stanovnika nego što ih je bilo 1910. Jedina iznimka je općina Labin, što je posljedica populacijskog rasta povezanog uz stimulaciju ugljenokopa odmah nakon drugog svjetskog rata. Populacijski pad i stagnacija temeljne su značajke i prvih međupopisnih razdoblja nakon drugog svjetskog rata (1945-48, 1948-53, 1953-61). Rezultat je to dijelom masovnog iseljavanja (optiranja) Talijana, ali i Hrvata, u Italiju, a dijelom, pak, depopulacije unutrašnjosti poluotoka zbog nepovoljnog utjecaja deagrarizacije. Najbrži oporavak zabilježen je u općini Pula gdje je, počevši od 1948, broj stanovnika u stalnome porastu. Sličan, ali ipak manje naglašen trend ima i stanovništvo općine Rovinj.

Nakon drugog svjetskog rata postupno dolazi i do izrazite polarizacije: pod utjecajem naglog razvoja turizma priobalna područja (općine Pula, Rovinj, Poreč i Buje) imaju populacijski rast, dok se unutrašnjost i dalje prazni ili stagnira, što na općinskoj razini ima odraza u Buzetu, Pazinu i Labinu. Takvo kretanje demografski je odraz izrazito diferencirane gospodarske dinamike u Istri. Opatijska općina po značajkama populacijske krivulje posvema se uklapa u uzlazni trend karakterističan za zapadnoistarske uzmorske općine.

Istru u cjelini karakterizira stalan populacijski rast do prvog svjetskog rata, potom osjetan pad uzrokovan složenim spletom čimbenika, stagnacija nakon drugog svjetskog rata te, naposljetku, oživljavanje i porast u međupopisnim razdobljima 1971-81. i 1981-91.

5. PROMJENE NARODNOSNOG SASTAVA

5.1. Razdoblje do drugog svjetskog rata

Do prvog svjetskog rata Istra u cjelini ima značajke narodnosno izrazito mješovitoga područja. Dvije glavne narodnosne zajednice su hrvatska i talijanska, dočim su ostale zastupane u znatno nižim udjelima. Na početku promatranog razdoblja, 1880. godine, broj i udjel Talijana i Hrvata bio je gotovo izjednačen, naravno uzevši u obzir podatke izvedene na temelju popisnog izjašnjavanja o govornom jeziku. Do 1910. udjel Talijana je, međutim, pao ispod 40%, a udjel Hrvata se nešto povećao, pa je ipak već i tada uspostavljena značajnija udjelska razlika u korist Hrvata, odnosno, čak i pod za nju razmjerno nepovoljnim uvjetima popisivanja, hrvatska zajednica ipak je bila najbrojnija u

Istri. Na razini općina (podaci u prilogu) Hrvati su bili uvjerljivo najbrojniji u opatijskoj, pazinskoj, labinskoj i buzetskoj općini. U pulskoj, porečkoj i rovinjskoj općini Talijani su, zahvaljujući brojčano jakim zajednicama u gradskim središtima, bili nešto brojniji od Hrvata, a jedino u bujskoj općini talijanska je većina iskazana u izrazito visokom udjelu.

Treća po brojnosti narodnosna skupina na istarskoj razini bili su Nijemci, koji su međutim bili značajno zastupani jedino u Puli, što je razumljivo s obzirom na vojnu funkciju i značenje grada u Austro-Ugarskoj. Razmjerno velik broj iskazanih u kategoriji "ostali i nepoznato" posljedica je popisne metodologije. Sva četiri razmatrana austrijska popisa provedena su, naime, po koncepciji prisutnog stanovništva (Korenčić, 1979:9), pa je u toj kategoriji iskazano zatečeno vojništvo. Ono je, naravno, bilo narodnosno mješovito, međutim zbog nepopisivanja njihova jezika tu kategoriju nije bilo moguće raščlaniti.

Od stalno naseljenih naroda valja spomenuti i Slovence, broj kojih oscilira pa je moguće da su u nekim popisima u tu kategoriju ponegdje i dijelom uključeni Hrvati. Najveći broj Slovenaca popisani su 1910. i to u općini Opatija (4068 stanovnika), a na istom području popis 1880. zabilježio je neznatan broj Slovenaca (68 stanovnika). Manje skupine Slovenaca konstantno su zastupane jedino na Buzeštini, uz današnju granicu prema Sloveniji.

U nekoliko sela labinske općine dio stanovnika je izjavio da im je uporabni jezik istrorumunjski, pa su shodno tome i smatrani Istrorumunjima ili Čićima (Kovačec, 1990: 245). Ta je pojava bila stalna u naselju Kostrčani, a 1900. i 1910. zabilježena je i u naseljima Nova Vas i Jasenovik. Izvan Labinštine istrorumunjski je zabilježen još jedino u naselju Žejane (opatijska općina) u popisu 1900.

Crnogorska, pak, naseobina u Peroju identificirana je preko vjeroispovijesti (pravoslavci). Iskazana je u sva četiri popisa, u brojčanom rasponu od 189 (1880) do 314 stanovnika (1910).

4.2. Razdoblje nakon drugog svjetskog rata

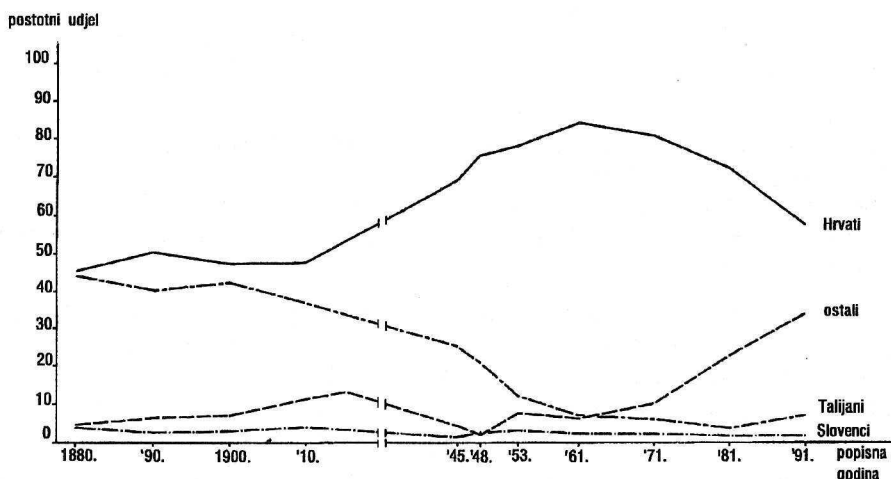
Već prvi popis 1945, proveden poradi predstojećeg razgraničenja, pokazao je da su austrijski popisi "sakrili" znatan broj istarskih Hrvata. Taj je popis proveden prije masovnog optiranja za Italiju pa ipak je udjel Talijana dosegao tek četvrtinu ukupnog pučanstva. Slijedeći popis (1948) vremenski se podudario s počecima iseljavanja Talijana iz Istre, a pravi učinci tih nedvojbeno tragičnih zbivanja opažaju se osobito u drastičnom padu udjela Talijana 1953. i dalje. Do godine 1981. udjel talijanske zajednice pao je na minimalnih 3,6%, da bi tek najnoviji popis (1991) pokazao njezino ponovno brojčano oživljavanje, što naravno nije posljedica useljavanja Talijana ili pak povratka negdašnjih optanata, nego očevidnog otklona od hrvatstva u dijelu istarskog pučanstva. Kroz cijelo razdoblje razmjerno najviši udjel Talijana zadržao se u bujskoj općini te u rovinjskoj, ili točnije, u samom Rovinju.

U cijelom razdoblju nakon drugog svjetskog rata Hrvati su izrazito najbrojniji stanovnici Istre u cjelini i unutar općina, odnosno mikroregija pojedinačno. Udjel Hrvata najvišu je razinu dosegao u popisu 1961; od tada, međutim, u stalnom

je padu. Grafikon na slici 2 pokazuje da pad udjela Hrvata ne prati odgovarajući porast udjela Talijana ili Slovenaca, nego tu pojavu "popunjavanja" nagli porast udjela "ostalnih", posebice od 1971.

Slika 2

Kretanje postotnog udjela narodnosnih zajednica u stanovništvu Istre 1880-1991.

Procvat turizma očividno je u hrvatsku Istru privukao znatan broj stanovnika iz ostalih republika bivše Jugoslavije, šarolike narodnosne pripadnosti, koje ovdje namjerno nismo raščlanili jer ih se ne može smatrati autohtonim narodnosnim zajednicama. Dodatni poticaj neobično visokom udjelu kategorije "ostalnih" u rezultatima popisa 1991. dalo je već spomenuto "regionalno" izjašnjavaње. Tako naglašen regionalizam u Istri nedvojbeno je složena pojava koja se ne može jednostavno i jednoznačno tumačiti, nego zahtijeva posebna istraživanja. U svjetlu brojčanih podataka i promjena uputno je tek upozoriti da je od 1981. do 1991. udjel Hrvata pao za 14,5 postotnih poena. Budući da se udjel ostalih kategorija nije, mjereno postotnim poenima, toliko mijenjao, jasno je da porast "regionalaca" treba dobrim dijelom tumačiti padom udjela Hrvata. Osim na istarskoj razini, do takvog se zaključka dolazi i na razini općina pa se s priličnom sigurnošću može reći da najveći broj onih što su se 1991. izjasnili "u smislu regionalne pripadnosti" zapravo čine Hrvati "nestali" iz popisa 1981.

Prethodnu tvrdnju moguće je dodatno potvrditi čak i popisnim rezultatima iz 1991, i to onima o materinskom jeziku stanovništva. Naime, prema prethodnim rezultatima o jezičnom izjašnjavaњу postotni udjel stanovnika s hrvatskim materinskim jezikom bio je 1991. znatno viši od udjela deklariranih Hrvata

(tablica 1). Iz nastale, inače nelogične razlike više je nego očito da znatan dio "regionalaca" upravo hrvatski jezik smatra materinskim. Ta se pojava bez iznimke javlja u svim istarskim općinama te naravno i na zbirnoj razini.

Tablica 1

Usporedba izjašnjavanja po narodnosnoj pripadnosti i materinskom jeziku 1991.

Područje (bivša općina)	Postotni udjel izjašnjenih Hrvata	Postotni udjel stanovnika hrvatskog materinskog jezika
Buje	39,5	52,6
Buzet	59,4	89,5
Labin	44,4	81,8
Opatija	79,1	86,4
Pazin	79,1	93,7
Poreč	54,5	77,9
Pula	55,5	72,8
Rovinj	57,2	77,4
ISTRA	57,7	76,6

Izvor:

1. Vidjeti tablice u prilogu

2. *Pučanstvo Republike Hrvatske po nacionalnom sastavu, vjerskoj pripadnosti i materinskom jeziku. Prethodni rezultati po općinama.* RZ za statistiku, Zagreb 1991.

Mala slovenska zajednica, iako raštrkana, ipak se uspjela donekle održati, za razliku od – za austrijske uprave brojnijih, ali samo u gradovima zastupanih – Nijemaca. Istrorumunji na Labinštini od 1953. izjašnjavaju se Hrvatima, a žilaviji od njih su perojski Crnogorci koji su kroza sve popise sačuvali narodnosnu posebnost unatoč brojčanom osipanju. Jedina iznimka u tom smislu je popis iz 1948. kada su se izjasnili Srbima.

5. PROSTORNE OSOBITOSTI NARODNOSNOG SASTAVA

Osim predodžbe skupnih i parcijalnih podataka o mijenama narodnosnog sastava, cilj ove analize jest i predočiti osobitosti prostornog razmještaja. Naime, kada se kaže da je Istra kroz povijest, bez obzira tko njome vladao, uvijek bila pretežito hrvatska, manje se misli na ukupne brojčane odnose, a više na činjenicu da je nekoć brojna talijanska zajednica bila uglavnom prostorno ograničena, dočim je hrvatsko pučanstvo nastavalo površinski najveći dio Istre. Za ovu prigodu ta će se tvrdnja potkrijepiti putem većinske zastupljenosti na razini naselja, statistički temeljnih prostornih jedinica. Ti su podaci za austrijsko razdoblje iskazani u tablici 2, a za razdoblje nakon drugog svjetskog rata u tablici 3.

Tablica 2**Naselja prema narodnosnom sastavu 1880. i 1910.**

Područje (bivša općina)		Broj naseljskih jedinica*	Naseljske jedinice prema većinskom udjelu							
			Hrvati		Talijani		Slovinci		Ostali	
			n	p	n	p	n	p	n	p
Buje	1880.	27	2	–	24	–	1	–	–	–
	1910.	27	1	–	26	–	–	–	–	–
Buzet	1880.	57	26	–	22	–	9	–	–	–
	1910.	57	54	–	2	–	1	–	–	–
Labin	1880.	25	19	–	5	–	–	–	–	1
	1910.	25	22	–	1	–	–	–	2	–
Opatija	1880.	52	52	–	–	–	–	–	–	–
	1910.	46	38	1	–	1	5	1	–	–
Pazin	1880.	43	31	–	12	–	–	–	–	–
	1910.	43	40	–	2	–	1	–	–	–
Poreč	1880.	25	6	–	17	–	2	–	–	–
	1910.	25	13	–	12	–	–	–	–	–
Pula	1880.	80	71	1	5	2	–	–	1	–
	1910.	83	77	–	4	1	–	–	–	1
Rovinj	1880.	27	25	–	2	–	–	–	–	–
	1910.	27	23	–	4	–	–	–	–	–
ISTRA	1880.	336	231	1	88	2	12	–	1	1
	1910.	333	269	1	50	2	7	1	2	1

Izvor: popisni podaci (vidjeti tablice u prilogu)

* samostalna naselja i naseljske skupine (dva i više samostalnih naselja popisom iskazana zbirno)

n natpolovična većina

p potpolovična većina

Tablica 3

Naselja prema narodnosnom sastavu 1945-1991.

Područje (bivša općina)	Broj naseljskih jedinica*	Naseljske jedinice prema većinskom udjelu							
		Hrvati		Talijani		Slovenci		Ostali	
		n	p	n	p	n	p	n	p
<i>Buje</i> ¹									
1945.	27	16		4	2			5	
1948.									
1953.									
1981.	62	58	1	1				2	
1991.	62	4	5	13	15			13	12
<i>Buzet</i>									
1945.	57	52		3		2			
1948.	11	10				1			
1953.	92	75	5	4	1	3		4	
1981.	92	91							
1991.	91	51	7	2				20	9
<i>Labin</i>									
1945.	26	25						1	
1948.	19	19							
1953.	94	94							
1981.	94	92						2	
1991.	94	31	2					56	5
<i>Opatija</i>									
1945.	34	30				4			
1948.	22	22							
1953.	52	52							
1981.	51	51							
1991.	51	51							
<i>Pazin</i>									
1945.	43	42		1					
1948.	18	18							
1953.	64	60		1	1			2	
1981.	65	61	2					2	
1991.	65	62	1					2	
<i>Poreč</i>									
1945.	179	171		8					
1948.	11	9		2					
1953.	181	142	5	23	2			9	
1981.	181	177						2	
1991.	178	98	6					62	9
<i>Pula</i>									
1945.	82	75		6				1	
1948.	34	31		3					
1953.	83	80		1	1				1
1981.	84	81			1			1	
1991.	84	71	2		1			10	

Područje (bivša općina)	Broj naseljskih jedinica*	Naseljske jedinice prema većinskom udjelu							
		Hrvati		Talijani		Slovenci		Ostali	
		n	p	n	p	n	p	n	p
<i>Rovinj</i>									
1945.	55	53		2					
1948.	6	4		2					
1953.	58	58							
1981.	58	58							
1991.	58	46	1		1			9	
<i>ISTRA</i>									
1945.	503	464		24	2	6		7	
1948.	121	113		7		1			
1953.	624	561	10	29	5	3		15	1
1981.	687	669	3	1	1			9	
1991.	683	414	24	15	16			172	35

Izvor: popisni podaci (vidjeti tablice u prilogu)

* samostalna naselja i naseljske skupine (dva i više samostalnih naselja popisom iskazana zbirno)

n natpolovična većina

p potpolovična većina

¹ za 1948. i 1953. podaci po naseljima nepoznati

Bilješka: u zbroj su uključena i naselja koja su 1981. i 1991. imala jednak broj Talijana i Hrvata, odnosno Hrvata i drugog stanovništva

	Buzet	Poreč	Pula	Rovinj	ISTRA
1981.	1	2	1	–	4
1991.	2	3	–	2	7

Iako je u sva četiri austrijska popisa Puljština u cjelini imala većinsku zastupanost Talijana, u istom je razdoblju u većini naselja ipak bila iskazana neupitna hrvatska većina. Talijanska brojčana prevlast nastala je zbog mnogobrojnih Talijana u Puli. Osim Pule, većinska talijanska naselja bila su i Fažana, Galižana, Sveti Vinčenat (do 1900), Šišan i Vodnjan. Nakon drugog svjetskog rata talijanska većina je 1945. još uvijek iskazana u tim naseljima, međutim otad talijanska zajednica brojčano slabi, pa prijašnja talijanska većina postupno prelazi u hrvatsku. Ipak, talijanska zajednica nije posve napustila Puljštinu jer je u svim kasnijim popisima, uključujući i 1991., ostala manjinski nazočna u svim spomenutim naseljima osim u Svetom Vinčentu.

Na Labinštini je u svim popisima većina naselja imala većinski udjel Hrvata. Jedina iznimka, i to samo donekle, bio je sam Labin koji do 1910. ima nešto više Talijana nego Hrvata. Doduše, u popisu 1880. u ješ nekoliko naselja iskazana je talijanska većina, međutim kasniji popisi pokazali su i u tim naseljima hrvatsku većinu. Specifičnost Labinštine do 1953. bili su Istrorumunji (Ćići) u nekoliko naselja. Nakon drugog svjetskog rata labinski ugljenokopi privukli su značajan broj doseljenika, što se očitovalo u porastu stanovništva neautohtonih narodnih skupina, ponajviše Muslimana, i to u Labinu, Raši i Podpićanu.

Rovinjština je u razdoblju austrijskih popisa imala razmjerno jednostavnu narodnosnu sliku. Talijani su bili većinsko pučanstvo u svega dva naselja, u Balama i Rovinju, a u svim ostalim naseljima to su bili Hrvati. Nakon drugog svjetskog rata velik broj Talijana napustio je Rovinj i Bale, pa oba naselja od 1953. postaju većinska hrvatska. Broj pripadnika talijanske zajednice u oba naselja padao je i dalje, sve do 1991. kada je prvi put nakon drugog svjetskog rata zabilježen porast broja Talijana koji su se u Balama brojčano izjednačili s Hrvatima. Jedino 1910. talijanska se većina "pokazala" i u Kanfanaru i Sošićima, što je jedini takav slučaj u cijelom razdoblju motrenja, pa je opravdano zaključiti da je riječ o jednoj od opisanih popisnih nepravilnosti ili manipulacija.

Na opatijskom području 1880. sva su naselja imala hrvatsku narodnosnu većinu. U kasnijim austrijskim popisima te 1945. u naseljima Brdce i Pasjak kontinuirano je iskazivana slovenska većina koja se, međutim, od 1948. više ne pojavljuje. Iznenađujući je popis iz 1910. u kojem se slovenska većina, osim u spomenuta dva, pojavila i u naseljima Dobroč, Rupa i Tuliševica te potpolovično u naselju Oprič. Slovensku su većinu u popisu 1945. imala spomenuta naselja Brdce i Pasjak te Rupa i Šapjane (jedini put). Budući da se u cijelom razdoblju 1880-1991. u većini spomenutih naselja ne samo slovenska većina nego uopće znatnija slovenska zastupanost pojavljuje samo jednom te da u svim ostalim popisima ta naselja imaju veoma uvjerljivo iskazanu hrvatsku većinu, opravdano je zaključiti da je i to samo jedna od spomenutih popisnih nepravilnosti. U cjelini uzevši, opatijsko područje u austrijskom je razdoblju najhomogeniji hrvatski dio Istre. Talijani na tom području nisu zabilježeni kao značajnija narodnosna zajednica, čak niti posrednim izjašnjavanjem preko uporabnog jezika. Te se osobitosti nisu promijenile niti nakon drugog svjetskog rata. Regionalno izjašnjavanje 1991. na opatijskom je području bilo najmanje frekventno u cijeloj Istri.

Pazinština je kroz cijelo razdoblje motrenja imala hrvatsku narodnosnu većinu. Najveća zastupanost talijanske zajednice zabilježena je u popisu 1880. te je iskazana većinskim udjelom u 12 naselja. Kasniji popisi, međutim, pokazali su i u tim naseljima hrvatsku većinu. Iznimka su naselja Brkač i Motovun u kojima se talijanska većina zadržala sve do 1945, a nakon toga broj pripadnika talijanske zajednice u oba naselja naglo pada. Slovenci su na Pazinštini neznatno zastupani. Većinski udjel Slovenaca iskazan je jedino 1910. u naselju Zamask.

U sva četiri austrougarska popisa, naselja Poreštine uglavnom su imala većinsku zastupanost Talijana, međutim prema kraju razdoblja sve je veći bio i broj naselja s hrvatskom većinom. Godine 1880. u naseljima Baderna i Sveti Ivan iskazana je slovenska većina, što se u kasnijim popisima nije ponovilo, pa se može zaključiti da je i u tom slučaju riječ o popisnoj anomaliji. Nakon drugog svjetskog rata zabilježen je znatan porast udjela Hrvata u svim naseljima. Iznimku u tom smislu predstavlja popis 1953. kada je u 25 naselja prevladala talijanska zajednica. Otad ona ponovno slabi, pa je i u tim naseljima u sljedećim popisima iskazivana hrvatska većina. Popis 1991. na Poreštini nije zabilježio niti jedno većinsko talijansko naselje, međutim u čak 33 naselja većina stanovnika se

izjasnila "u smislu regionalne pripadnosti", što je uzrokovalo pad broja naselja s većinskim udjelom Hrvata.

Narodnosna slika Bužeštine u 1880. nalik je na Pazinštinu. Naime, na Bužeštini talijanska je većina, zastupljenošću u čak 22 od ukupno 57 naseljskih jedinica, u tom popisu imala najveću razinu zastupanosti na naseljskoj razini. U kasnijim popisima nije iskazivano niti približno toliko Talijana, stoga je opravdano i u tom slučaju relativizirati valjanost njihova razmjerno visokog udjela 1880. U istom popisu iskazana je u 10 naselja i većinska zastupanost Slovenaca, kasnije također više niti jednom registrirana. U svim sljedećim popisima gotovo su sva naselja Bužeštine imala hrvatsku većinu, a jedine iznimke su Buzet, Roč i Sovinjak gdje je sve do 1953. iskazivana jaka talijanska zajednica. Talijansku većinu imala su, ali samo u popisu 1910, i naselja Bartolčići, Črnica i Ugriini. Nakon drugog svjetskog rata većinska zastupanost Hrvata na razini naselja još je izrazitije iskazivana, a jedino veće odstupanje je popis iz 1991, s većinskim udjelom "regionalaca" u 20 naselja.

Bujština ima karakterističnu narodnosnu strukturu pučanstva, različitu od ostalih dijelova Istre. Prema iskazima austrijskih popisa, talijanska zajednica bila je na Bužeštini neupitno prevladavajuća. Hrvati su bili većinsko pučanstvo u samo dva naselja (Čepić, Zrenj), a u jednome (Kaštel) su većinski iskazivani Slovenci. Slika se mijenja nakon drugog svjetskog rata, i to odmah u popisu iz 1945, pa otad sve do 1991. i na Bujštini prevladavaju Hrvati. Posljednji popis, međutim, pokazao je preokret, i to u smislu pravog "oživljavanja" Talijana koji, što natpolovično, što potpolovično, postaju najzastupanija većinska zajednica na razini naselja. Tu promjenu prati i nagli iskok broja naselja s većinskim udjelom "Istrana".

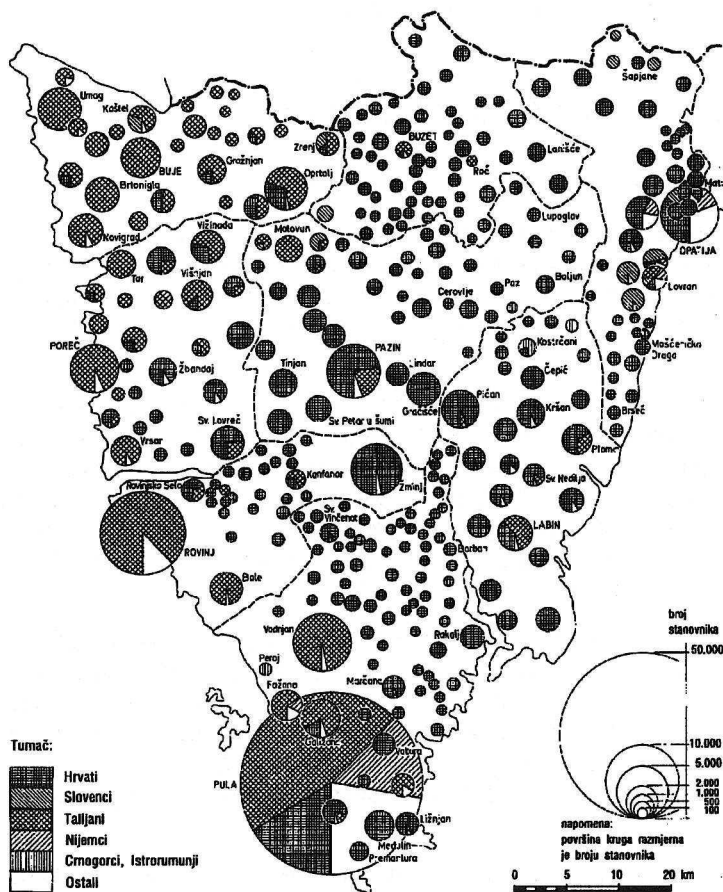
Pravi uvid u razmještaj i prostornu zastupanost pojedinih zajednica dobiva se sastavljanjem izloženih parcijalnih slika u cjelinu. Sjedinjeni u cjelovitu sliku regije, podaci (tablice 2 i 3) o većinskoj zastupanosti na razini naselja u velikoj mjeri relativiziraju razmjerno visoku zastupanost Talijana koja proizlazi iz njihovog udjela u ukupnom pučanstvu. Već i 1880. Talijani su većinsko pučanstvo u samo 26% od ukupnog broja naselja, odnosno naseljskih skupina. Prema tome, glede zastupanosti Hrvata najnepovoljnijem popisu, oni su ipak većina u čak 68,7% naseljskih jedinica. Apsolutna prevlast u smislu prostornog razmještaja još je više potvrđena popisom 1910. (također uvrštenim u tablicu 2) jer se pokazalo da su Hrvati bili većinski zastupani u 80,8% istarskih naseljskih jedinica, a Talijani u samo 15%.

Hrvatska prostorna prevlast još je izrazitija nakon drugog svjetskog rata. Naročito je znakovita 1945. godina – koja prethodi iseljavanju u Italiju – jer se već tada udjel većinskih hrvatskih naselja penje na 92,2%, a udjel talijanskih svodi na niskih 4,8%. Udjel ostalih zajednica, u smislu većinske zastupanosti, u cijelom je razdoblju zapravo zanemariv. Donekle je iznimka 1991. zbog razmjerno visokog udjela "regionalaca", što se posljedično odrazilo padom broja većinskih hrvatskih naselja.

Da bi predodžba narodnosne slike bila potpunija, sastavljen je i kartodijagram (slika 3) koji pruža cjelovit uvid u razmještaj pojedinih naroda i narodnosnu strukturu naselja.

Slika 3

Narodnosni sastav naselja i naseljskih skupina Istre 1910. godine

Za kartografiranje je odabrana 1910. godina zbog logične pretpostavke da taj popis pruža podatke najbliže stvarnom stanju, premda izvedene iz uporabnog jezika. Kasniji popisi dali bi, naravno, sliku još "hrvatskije" Istre, međutim to je očividno i iz prethodno izloženih brojčanih odnosa. Autori su, naime, kartografiranjem upravo i željeli relativizirati okvirne brojčane odnose, a to se moglo (i trebalo) napraviti jedino na primjeru nekog od austrijskih popisa.

Slika 3 neupitan je dokaz o pretežito hrvatskoj pripadnosti stanovništva Istre. Većinska, u većini slučajeva i potpuno homogena hrvatska naselja zauzimaju

najveći dio poluotoka, tj. cijelu unutrašnjost i istočnu obalu Istre. Talijanska zajednica prostorno je ograničena na naselja duž zapadne obale i jedino na Bujštini značajnije zadire u unutrašnjost. U ostalim dijelovima Istre Talijani se pojavljuju samo u većim naseljima, dakle – "oazno". Od tih "oaza" najznatnija je ona na jugu koja, osim Pule, obuhvaća i Talijane u Vodnjanu, Galižani, Šišanu i Fažani. Što se ostalih narodnosnih zajednica tiče, kartodijagram zorno pokazuje i marginalnu nazočnost njemačke zajednice, ograničene isključivo na Pulu, perojskih Crnogoraca te Istrorumunja na Labinštini. Tek nešto veća bila je nazočnost Slovenaca u sjevernim dijelovima Istre, koju, međutim, iz prije navedenih razloga valja uzeti sa zadržskom.

6. GLAVNI NALAZI I ZAKLJUČAK

Iz obavljene analize proizlaze sljedeći nalazi:

1. Podaci o narodnosnom sastavu Istre pokazuju znatne oscilacije, odnosno brojne promjene. Dijelom se te promjene mogu pripisati neujednačenoj popisnoj metodologiji, gdje kad i krajnje upitnom popisnom iskazu podataka, a dijelom pak utjecaju stvarnih povijesno-političkih zbivanja (talijanizacija, optiranje za Italiju).
2. Dvije najbrojnije narodnosne zajednice u promatranom razdoblju su hrvatska i talijanska. Od tih dviju, hrvatska je brojnija kroz cijelo razdoblje, s time što je kroz austrijske popise hrvatska većina manje izrazita nego kroz popise obavljene nakon drugog svjetskog rata. Talijani su u austrijskim popisima znatno zastupani, međutim, od drugog svjetskog rata njihov broj i udjel u neprestanom je padu i tek je 1991. zabilježeno određeno brojčano oživljavanje Talijana, koje i dalje ne prelazi okvir manjinskog udjela.
3. U razmješčaju Hrvata i Talijana postoji jasna i znakovita razlika. Osim na Bujštini, Talijani se redovito javljaju kao gradsko stanovništvo. Broj seoskih naselja s neupitno većinskim udjelom Talijana vrlo je malen. Hrvati su, pak, posljedično, gotovo jedino stanovništvo istarskog sela, a već i prije 1910. sudjeluju i u stanovništvu gradova. Nakon drugog svjetskog rata ta se slika mijenja, pa Hrvati postupno prevladavaju na cijelome području, uključujući i sve gradove.
4. Ostali narodi znatno su manje zastupani. Nijemci – prije prvog svjetskog rata te preipadnici drugih naroda, koji i nisu posebice analizirani, posljedica su političkih prilika, odnosno ekonomski uvjetovanih migracija, te ih se ne može smatrati stalnim i relevantnim čimbenicima narodnosnog sastava. Slovenci su u hrvatskom dijelu Istre uglavnom neznatno zastupani, dočim su brojčano još manje ali prostorno homogene zajednice perojskih Crnogoraca i pohrvaćenih Istrorumunja specifičnost ovog dijela Hrvatske.
5. Specifičnost novijeg vremena u narodnosnom sastavu Istre su regionalno izjašnjeni, tj. Istrani. Njihov udjel osobito je bio visok 1991, međutim analiza prethodnih popisa, kao i podaci o materinskom jeziku, pokazali su da u toj

popisnoj kategoriji najveći udio imaju prijašnji popisni Hrvati. Motivi takvog izjašnjavanja nemalog broja stanovnika Istre nisu predmetom ovog istraživanja.

Naposlijetku, može se zaključiti da je u razdoblju 1880-1991. bilo znatnih promjena u narodnosnom sastavu pučanstva Istre. Jedno je ipak neupitno. Kroz cijelo razdoblje Istra je imala pretežito hrvatsko pučanstvo, naročito uzme li se u obzir prostorni razmještaj, u ovom slučaju neobično bitan pokazatelj. Priopćeni podaci i s njima u vezi iskazane nedoumice, upozoravaju na potrebu daljnjeg i sustavnijeg istraživanja narodnosnog sastava najzapadnijeg dijela Hrvatske, i to osobito na mikrorazini tj. gdje je podatke austrijskih popisa o uporabnom jeziku moguće provjeriti preko dostupnih posrednih pokazatelja kako bi se neodumice oko korelacije između govornog ili uporabnog jezika i narodnosnog sastava razjasnile u što je moguće većoj mjeri.

PRILOZI

Narodnosni sastav Istre po područjima (bivšim općinama) i odabranim popisnim godinama

Narodnosni sastav Istre 1880.

Područje (bivša općina)		Hrvati	Slovenci	Talijani	Nijemci	Ostali	Ukupno
Buje	aps.	1.120	1.476	19.377	13	233	22.219
	rel.	5,0	6,6	87,2	0,1	1,0	100,0
Buzet	aps.	6.872	1.618	4.977	11	27	13.505
	rel.	50,9	12,0	36,9	0,1	0,2	100,0
Labin	aps.	12.077	121	5.352	71	140	17.761
	rel.	68,0	0,7	30,1	0,4	0,8	100,0
Opatija	aps.	17.684	66	533	74	218	18.575
	rel.	95,2	0,4	2,9	0,4	1,1	100,0
Pazin	aps.	17.660	176	6.548	141	131	24.656
	rel.	71,6	0,7	26,6	0,6	0,5	100,0
Poreč	aps.	3.365	2.176	11.128	13	275	16.957
	rel.	19,8	12,8	65,6	0,08	1,6	100,0
Pula	aps.	15.874	1.314	20.092	3.880	5.478	46.638
	rel.	34,0	2,8	43,1	8,3	11,8	100,0
Rovinj	aps.	6.523	48	11.148	28	323	18.070
	rel.	36,0	0,3	61,7	0,2	1,8	100,0
ISTRA	aps.	81.175	6.995	79.155	4.231	6.825	178.381
	rel.	45,5	3,9	44,4	2,4	3,8	100,0

Izvor: *Posebni popis miestah u Primorju*, izdala C. K. Štatiška Komisija, Wien 1885.

Narodnosni sastav Istre 1910.

Područje (bivša općina)		Hrvati	Slovenci	Talijani	Nijemci	Ostali	Ukupno
Buje	aps.	3.103	948	23.970	14	520	28.555
	rel.	10,9	3,3	83,9	0,05	1,8	100,0
Buzet	aps.	14.808	575	846	10	27	16.266
	rel.	91,0	3,5	5,2	0,06	0,2	100,0
Labin	aps.	17.912	171	2.577	40	981	21.681
	rel.	82,6	0,8	11,9	0,2	4,5	100,0
Opatija	aps.	17.932	4.068	878	2.358	2.909	28.145
	rel.	63,7	14,4	3,1	8,4	10,4	100,0
Pazin	aps.	25.292	696	3.381	57	228	29.654
	rel.	85,3	2,3	11,4	0,2	0,8	100,0
Poreč	aps.	10.801	33	15.679	47	505	27.065
	rel.	39,9	0,1	57,9	0,2	1,9	100,0
Pula	aps.	28.206	3.607	37.123	9.595	10.897	89.428
	rel.	31,6	4,0	10,7	41,5	12,2	100,0
Rovinj	aps.	8.424	156	14.066	331	1.065	24.042
	rel.	35,0	0,7	58,5	1,4	4,4	100,0
ISTRA	aps.	126.478	10.254	98.520	12.452	17.132	264.836
	rel.	47,7	3,8	37,2	4,7	6,5	100,0

Izvor: *Spezial ortstrepertorium für das Österreichisch-Ilyrische Küstenland*, K. k. Statistischen Zentralkommission, Wien 1918.

Narodnosni sastav Istre 1945.

Područje (bivša općina)		Hrvati	Slovenci	Talijani	Ostali	Ukupno
Buje	aps.	13.117	205	9.449	7.181	29.952
	rel.	43,8	0,7	31,5	24,0	100,0
Buzet	aps.	13.181	498	663	9	14.351
	rel.	91,8	3,5	4,6	0,1	100,0
Labin	aps.	26.083	352	2.270	563	29.268
	rel.	89,1	1,2	7,8	1,9	100,0
Opatija	aps.	18.445	1.441	1.999	365	22.250
	rel.	82,9	6,5	9,0	1,6	100,0
Pazin	aps.	26.770	54	2.095	47	28.966
	rel.	92,4	0,2	7,2	0,2	100,0
Poreč	aps.	18.816	44	6.072	350	25.282
	rel.	74,4	0,2	24,0	1,4	100,0
Pula	aps.	33.783	168	26.543	1.884	62.378
	rel.	54,2	0,3	42,5	3,0	100,0
Rovinj	aps.	10.677	9	9.590	44	20.320
	rel.	52,5	0,1	47,2	0,2	100,0
ISTRA	aps.	160.872	2.771	58.681	10.443	232.767
	rel.	69,1	1,2	25,2	4,5	100,0

Izvor: *Cadastre National dell'Istrie 1. 10. 1945*, Sušak, 1946.

Narodnosni sastav Istre 1948.

Područje (bivša općina)		Hrvati	Slovenci	Talijani	Ostali	Ukupno
Buje*	aps.	17.473	718	7.048	815	26.054
	rel.	67,1	2,8	27,0	3,1	100,0
Buzet	aps.	11.986	831	1.151	50	14.018
	rel.	85,5	5,9	8,2	0,4	100,0
Labin	aps.	24.411	875	2.406	433	28.125
	rel.	86,8	3,1	8,6	1,5	100,0
Opatija	aps.	19.008	1.205	2.675	677	23.565
	rel.	80,7	5,1	11,4	2,8	100,0
Pazin	aps.	24.411	85	2.152	29	26.677
	rel.	91,5	0,3	8,1	0,1	100,0
Poreč	aps.	16.070	100	7.440	65	23.675
	rel.	67,9	0,4	31,4	0,3	100,0
Pula	aps.	31.787	595	12.557	1.495	46.407
	rel.	68,5	1,3	27,0	3,2	100,0
Rovinj	aps.	10.555	197	7.298	55	18.105
	rel.	58,3	1,1	40,3	0,3	100,0
ISTRA	aps.	155.701	4.606	42.727	3.619	206.653
	rel.	75,3	2,2	20,7	1,8	100,0

Izvor:

1. *Konačni rezultati popisa stanovništva od 15. marta 1948. godine*, Knjiga IX. Stanovništvo po narodnosti, Beograd, 1954.2. *Statistički ljetopis Istre, Primorja i Gorskog Kotara 1992.* (podaci korišteni samo za bivšu općinu Buje)

* Za 1948. godinu za područje Buja podaci o nacionalnoj pripadnosti procijenjeni su na osnovi podataka iz popisa 1953. i 1961.

Narodnosni sastav Istre 1953.

Područje (bivša općina)		Hrvati	Slovenci	Talijani	Ostali	Ukupno
Buje	aps.	12.966	532	5.229	1.694	20.421
	rel.	63,5	2,6	25,6	8,3	100,0
Buzet	aps.	10.441	607	796	1.072	12.916
	rel.	80,8	4,7	6,2	8,3	100,0
Labin	aps.	25.450	1.246	865	1.533	29.114
	rel.	87,4	4,3	3,0	5,3	100,0
Opatija	aps.	20.584	1.381	685	1.534	24.184
	rel.	85,1	5,7	2,8	6,4	100,0

Područje (bivša općina)		Hrvati	Slovenci	Talijani	Ostali	Ukupno
Pazin	aps.	23.130	246	1.095	1.393	25.864
	rel.	89,4	1,0	4,2	5,4	100,0
Poreč	aps.	13.582	105	4.433	1.773	19.893
	rel.	68,3	0,5	22,3	8,9	100,0
Pula	aps.	37.520	1.220	8.069	4.813	51.622
	rel.	72,7	2,4	15,6	9,3	100,0
Rovinj	aps.	11.390	215	2.762	897	15.264
	rel.	74,6	1,4	18,1	5,9	100,0
ISTRA	aps.	155.063	5.552	23.934	14.729	199.278
	rel.	77,8	2,8	12,0	7,4	100,0

Izvor:

1. *Popis stanovništva 1953*, Knjiga XIII, Stanovništvo i domaćinstva, izdaje SZ za statistiku, Beograd 1959.2. *Statistički ljetopis Istre, Primorja i Gorskog Kotara 1992.* (podaci korišteni samo za bivšu općinu Buje).**Narodnosni sastav Istre 1981.**

Područje (bivša općina)		Hrvati	Slovenci	Talijani	Regionalci	Ostali	Ukupno
Buje	aps.	13.497	545	2.367	207	3.961	20.577
	rel.	65,6	2,7	11,5	1,0	19,2	100,0
Buzet	aps.	6.846	104	25	9	358	7.942
	rel.	93,2	1,4	0,4	0,1	4,9	100,0
Labin	aps.	20.079	294	148	592	4.387	25.500
	rel.	78,7	1,2	0,6	2,3	17,2	100,0
Opatija	aps.	22.220	959	133	72	5.890	29.274
	rel.	75,9	3,3	0,5	0,2	20,1	100,0
Pazin	aps.	17.088	97	67	1.025	1.135	19.412
	rel.	88,0	0,5	0,4	5,3	5,8	100,0
Poreč	aps.	15.558	132	389	485	3.382	19.946
	rel.	78,0	0,7	2,0	2,4	16,9	100,0
Pula	aps.	48.284	1.147	3.225	1.173	23.449	77.278
	rel.	62,5	1,5	4,2	1,5	30,3	100,0
Rovinj	aps.	13.540	156	1.505	128	2.948	18.277
	rel.	74,1	0,9	8,2	0,7	16,1	100,0
ISTRA	aps.	157.112	3.434	7.859	3.691	45.510	217.606
	rel.	72,2	1,6	3,6	1,7	20,9	100,0

Izvor: *Popis stanovništva 1981, tablogram po naseljima*, RZ za statistiku, Zagreb 1982.

Narodnosni sastav Istre 1991.

Područje (bivša općina)		Hrvati	Slovinci	Talijani	Regionalci	Ostali	Ukupno
Buje	aps.	9.422	754	5.528	3.894	4.279	23.877
	rel.	39,5	3,2	23,1	16,3	17,9	100,0
Buzet	aps.	4.419	120	205	2.096	599	7.439
	rel.	59,4	1,6	2,8	28,2	8,0	100,0
Labin	aps.	11.545	245	421	9.324	4.448	25.983
	rel.	44,4	0,9	1,6	35,9	17,1	100,0
Opatija	aps.	23.574	863	321	627	4.414	29.799
	rel.	79,1	2,9	1,1	2,1	14,8	100,0
Pazin	aps.	15.026	62	272	2.723	923	19.006
	rel.	79,1	0,3	1,4	14,3	4,9	100,0
Poreč	aps.	12.535	219	1.336	5.465	3.433	22.988
	rel.	54,5	1,0	5,8	23,8	14,9	100,0
Pula	aps.	47.359	1.256	5.375	10.270	21.066	85.326
	rel.	55,5	1,5	6,3	12,0	24,7	100,0
Rovinj	aps.	11.290	152	2.169	3.255	2.861	19.727
	rel.	57,2	0,8	11,0	16,5	14,5	100,0
ISTRA	aps.	135.170	3.671	15.627	37.654	42.023	234.145
	rel.	57,7	1,6	6,7	16,1	17,9	100,0

Izvor: *Popis stanovništva 1991, narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima*, RZ za statistiku, Zagreb 1992.

LITERATURA

Beuc, I. (1975), *Istarske studije, Osnovni nacionalni problemi istarskih Hrvata i Slovenaca u drugoj polovici XIX i početkom XX stoljeća*. Zagreb, vlastita naklada.

Frganović, M. (1975), *Sjeverno Hrvatsko primorje – stanovništvo*, u: Rogić, V. (ur.), *Geografija SR Hrvatske*, knjiga 5 (str. 45-57), Zagreb, Školska knjiga.

Kovačec, A. (1990), *Jezici naroda, narodnosti i etničkih skupina u SFRJ. Enciklopedija Jugoslavije 6* (str. 241-249), Zagreb, Jugoslavenski leksikografski zavod.

Novak, V. i Zwitter, F. (redaktori) (1945), *Okolo Trsta*, Beograd, Državni izdavački zavod Jugoslavije.

Parovel, P. (1993), *Izbrisani identitet, Pazin-Poreč-Pula*, Istarsko književno društvo "Juraj Dobrila"; Matica Hrvatska, ogranci; Istarski ogranak Društva hrvatskih književnika.

Peruško, T., Bertoša, M., Bratulić, J., Črnja, Z., Proprat, E., Radauš-Ribarić, J., Roglić, J., Rudan, I., Strčić, P., Šonje, A., Vitolović, V., Zlatić, S. (1968), *Knjiga o Istri*, Zagreb, Školska knjiga.

Roglić, J. (1950), *Osobine i važnost novooslobođenih krajeva, Kongresi geografa Jugoslavije I* (str. 15-28), Zagreb, Geografsko društvo u Zagrebu.

Roglić, J., Maixner, R., Čermelj, L., Gržetić, M., Pucić, I. (1946), *Cadastre National de l'Istrie*, Sušak, L'Institut Adriatique.

CHANGES IN THE ETHNICAL STRUCTURE OF ISTRIA

Census and spatial analyses 1880-1991

Mladen Klemenčić, Vesna Kušar, Željka Richter

The Miroslav Krleža Lexicographical Institute, Zagreb

In the paper census results in 1880-1991 period have been analysed in spite of methodological differences between censuses. In the examined period in Croatian peninsular region of Istria significant changes of ethnical structure have happened. Both, population and ethnical structure changes were influenced by two world wars, long-lasting italianization, emigration (by option) to Italy since 1947 and contemporary development of tourism. In spite of changes Istria has generally always been region with Croatian majority. Formerly numerous Italian community decreased after the World War II. A special consideration was given to spatial aspects of census data. Croatian majority is especially obvious if watched through spatial distribution. Therefore, cartographic method of analyses is with no doubt the most precise one. The latest census, carried out in 1991, shown a respectfull number of inhabitants declared "in the sense of regional affiliation" which made Istria being the exception in Croatia. However, that fact resulted from the borderland's composite inheritance. Croatian Istria was formerly a part of wider geographical and political unit and therefore in that ethnically Croatian region there is a strong feeling of regional identification.

CAMBIAMENTI DELLA STRUTTURA POPOLARE DELL'ISTRIA

Analisi spaziale dei dati elencati tra 1880 e 1991.

Mladen Klemenčić, Vesna Kušar, Željka Richter
Istituto lessicografico "Miroslav Krleža", Zagreb

I dati elencati nel periodo 1880-1991. sono stati analizzati nonostante il fatto delle differenze metodologiche tra i singoli censimenti. Nel periodo osservato la regione della penisola croata dell'Istria aveva importanti cambiamenti demografici. Tutte e due guerre mondiali, italianità di lunga durata, emigrazione (optare) per l'Italia dopo 1947, il nuovo sviluppo turistico della regione hanno influito il movimento degli abitanti e i cambiamenti della struttura popolare. Nonostante i cambiamenti, durante tutto il periodo, l'Istria era la regione con la maggioranza popolare croata. Ex-comunità italiana, numericamente forte, si è indebolita considerevole dopo la seconda guerra mondiale. L'aspetto spaziale dei cambiamenti registrati è stato messo nel centro dell'attenzione. Analizzando la collocazione spaziale delle comunità popolare, la maggioranza nazionale croata diventa specialmente spiccata. In questo senso, rappresentazione cartografica dei dati analizzati è il metodo più preciso di presentare i risultati. Nell'ultimo censimento la considerevole parte della popolazione in Istria si è confermata "in senso dell' appartenenza regionale" e così l'Istria è un'eccezione. Il fatto mostra tutta la complessità dell'eredità di questo territorio confinario croato. L'Istria croata prima faceva parte di un complesso geografico e politico e così in questa regione prevalentemente di nazionalità croata esiste un grande sentimento dell'identificazione regionale.